

HÂKİMLİK SINAVI ve
HUKUK MESLEKLERİNE GİRİŞ SINAVI için

**MİLLETLERARASI
HUKUK
MİLLETLERARASI ÖZEL
HUKUK**

DERS NOTU

Fatih Tuğrul DEMİRKALE

Salih POLAT

Bu ders notunda akademik bir amaç güdülmemiş olup,
sınavlara hazırlık amacıyla hazırlanmıştır.

İMTİYAZ YAYINLARI

İmtiyaz HÂKİMLİK & HMGS Ders Notu
MİLLETLERARASI HUKUK - MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUK

Fatih Tuğrul DEMİRKALE - Salih POLAT

2. Baskı: Ocak 2026
1. Baskı: Temsil Kitap

ISBN: 978-625-96273-6-6

© Bu kitabın her türlü yayın hakkı "İMTİYAZ YAYINLARI'na" aittir. Yayınevinin yazılı izni olmadan, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Yayın Yönetmeni: METİN KAYA

Sayfa Tasarımı:
Sanem Hande Bayramoğlu Genç

Kapak Tasarımı:
Can Turan

MATBAA İLETİŞİM: ARCS Matbaacılık

Zübeyde Hanım Mahallesi
Aslanbey Caddesi Tuna Han
No: 101/2D İskitler/Ankara
Matbaa Sertifika No: 49427

Kitaba Dair Güncelleme Karekodları:

İÇİNDEKİLER

Milletlerarası Hukuk	1
Milletlerarası Özel Hukuk	67
Vatandaşlık Hukuku	69
Yabancılar Hukuku.....	93
Kanunlar İhtilafı Hukuku	137
Milletlerarası Usul Hukuku	172

MİLLETLERARASI HUKUK

1. ULUSLARARASI HUKUKUN TANIMI

Uluslararası hukuk, uluslararası toplumun üyeleri arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk dalıdır. Başka bir deyişle uluslararası hukuk kuralları, uluslararası hukuk kişiliğini barındıran sùjeleri ilgilendirir. Bu bağlamda uluslararası hukuk kişiliğı ise uluslararası alanda borç ve hak sahibi olmak anlamına gelmektedir.

Uluslararası toplumun üyeleri ise şunlardır; devletler, uluslararası örgütler, azınlıklar gibi sui generis bazı insan toplulukları ve sınırlı bir alanda gerçek kişilerdir. Dolayısıyla uluslararası hukuk, uluslararası toplumun bu üyeleri arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk dalıdır. Nitekim uluslararası hukuka birtakım itirazlar da yapılmıştır. Şimdi bu itirazları inceleyelim.

2. ULUSLARARASI HUKUKA YAPILAN İTİRAZLAR

Uluslararası hukuka birtakım itirazlar yöneltilmiştir. Fakat bu itirazlar, uluslararası hukukun iç hukuka yani ulusal hukuka nazaran farklılıklar göstermesinden ileri gelmektedir. Bu itirazlar şu başlıklar altında toplanabilir; üstün bir otoritenin bulunmaması, kanun koyucunun ve zorunlu bir yargı organının yokluğu ve son olarak sistemli bir yaptırım düzeninin olmamasıdır.

i. Üstün otorite yokluğu;

Ulusal hukuk, kural koyan ve kanunlaştıran, koyduğu kuralları zorla uygulatabilme yeteneğine sahip, aksi durumda yargılama yapabilen bir devlet aygıtına sahiptir. Fakat uluslararası toplumun üyeleri egemen eşittir. Yani uluslararası toplumun üyeleri arasında hiyerarşik bir yapı bulunmamaktadır.

ii. Kanun koyucunun yokluğu;

Ulusal hukuk, kanun yapan bir devlet aygıtına, o devletin erklerinden biri olan yasama erkine sahiptir. Uluslararası hukukta bu anlamda bir kanun koyucudan bahsedilememektedir. Uluslararası hukukta kurallar, antlaşmalar ve teamül yoluyla ortaya çıkmakta, toplumun üyeleri bu kuralları birlikte oluşturmaktadır.

iii. Yargı organı yokluğu;

Ulusal hukukta, zorunlu bir yargılama sistemi mevcuttur. Bu zorunlu yargılama sistemi de aslında devletin egemenlik gücünü göstermesinden ileri gelmektedir. Ancak uluslararası hukukta yargı organlarına başvurmamak zorunlu değil, ihtiyaridir. Yani devletlerin rızasına bağlıdır.

iv. Sistemli bir yaptırım düzeni yokluğu;

Uluslararası hukukta da yaptırımlar mevcuttur. Bu yaptırımlar savaş dahil olmak üzere savaşa varmayan zorlama yollarını da içermektedir. Ne var ki uluslararası hukuktaki yaptırımlar ulusal hukuktaki gibi tek elden ve sistemli bir şekilde değil de devletlerin seçeceği yola göre şekillenmektedir.

3. ULUSLARARASI HUKUKUN DAYANAĞINI AÇIKLAYAN GÖRÜŞLER

Uluslararası hukukun dayanağına ilişkin fikir beyan eden görüşler;

- i. **Doğal Hukuk Görüşü;** doğal hukuk görüşü dine dayanan ya da din dışındaki temellere dayanan doğal hukuk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dine dayalı doğal hukuk görüşüne göre hukuk kuralları tanrısal bir iradeye dayanır ve bütün devletler bu kurallara uymalıdır. Din dışı temellere dayanan doğal hukuk görüşüne göre ise akıl yoluyla algılanan üstün kurallar doğal hukuku oluşturur. Buna göre devletler tarafından ortaya çıkarılan hukuk kuralları da doğal hukuka ters düşmemelidir. Doğal hukukun din dışındaki temellere dayanan kolu, uluslararası hukukun da babası sayılan Hugo de Groot (Grotius) tarafından ileri sürülmüştür.
- ii. **İradeci Görüşler;** iradeci görüşler kendi için *kendi kendini sınırlama* ve *ortak irade* kuramları olmak üzere ikiye ayrılır. Kendi kendini sınırlama görüşüne göre devletlerin yetkileri sınırsızdır ve ancak kendisi bu yetkileri sınırladığında uluslararası hukuk kuralları oluşmaktadır. Bu görüş, devletin her an koyduğu kuralardan geri çekilebilmesi ihtimali bulunmasından dolayı eleştirilmektedir. Bu görüşün temsilcisi Jellinek'tir. Ortak irade görüşüne göre ise uluslararası hukuk devletlerin iradeleri birleşerek ortak bir irade meydana getirir ki bu irade uluslararası hukukun dayanağını oluşturmaktadır. Ancak bu görüşe de kaç devletin iradesinin gerektiğinin bilinmemesi yönüyle eleştirilmektedir. Bu görüşün temsilcisi ise Triepel'dir.
- iii. **Objektivist Görüşler;** ise sosyolojik görüş ve normcu görüştür. Sosyolojik görüşe göre hukuk kuralları toplumsal koşullar sonucunda ortaya çıkar. En temel toplumsal koşul ise dayanışmadır. Dolayısıyla uluslararası hukuk da uluslararası toplumun dayanışma koşuluna dayanmaktadır. Toplumsal dayanışma kuramını uluslararası toplumu esas alarak geliştiren Georges Scelle'dir. Normcu görüşe göre ise hukuk kuralları arasındaki hiyerarşide en yukarıda grundnorm bulunmaktadır. Uluslararası hukuk da bu grundnorm olan pacta sunt servanda ilkesine yani ahde vefa ilkesine dayanmaktadır. Hans Kelsen tarafından savunulan bu görüş, temel normun soyut ve varlığı kanıtlanamaz olması sebebiyle eleştirilmiştir.

4. ULUSLARARASI HUKUK/İÇ HUKUK İLİŞKİSİ

Uluslararası hukuk ve iç hukuk arasındaki ilişkisini açıklayan görüşler; birinci görüş ve ikinci görüştür.

- i. **Birici Görüş (Monist Görüş);** birinci görüşe göre uluslararası hukuk ve iç hukuk bir bütünün parçalarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla aralarında hangisinin üstün kabul edileceğine ilişkin farklı fikirler ileri sürülmüştür. İlk görüş iç hukuka öncelik tanırken ikinci görüş uluslararası hukuka öncelik taşıyan realist ve normcu görüştür.
 - **Realist görüş;** toplum hayatı insan doğasının gereğidir. Bu sebeple iki hukuk düzeni çatışamaz. Çatışma olur ise, toplumlararası kural kendisiyle çatışan iç hukuk kuralına üstün gelecektir.
 - **Normcu görüş;** grundnorm tüm hukuk sistemlerinin temelindeki pacta sunt servanda ilkesidir ve devletler hukukunun geçerli olabilmesi için iç hukuka üstün gelmesi gerekmektedir.
- ii. **İkinci Görüş (Dualist Görüş);** ikinci görüşe göre uluslararası hukuk ve iç hukuk birbirinden ayrı iki hukuk sistemini ifade etmektedir. Çünkü düzenledikleri alanlar ve kaynakları farklıdır.

Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 90. maddesinin 5. fıkrası önemlidir Buna göre; *Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004- 5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.*

Bu hükme göre temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmaların, kanunlara göre üstün tutulduğu görüşü ileri sürülmektedir. Bu görüşün yanında, hükmün bir üstünlüğe değil öncelikli uygulamaya işaret ettiği de farklı bir görüş olarak ileri sürülmektedir.

5. DEVLETLER HUKUKUNUN KAYNAKLARI

Uluslararası hukukun şekli kaynakları, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesinde sayılmaktadır. Ne var ki maddede sayılanlar Uluslararası Adalet Divanı'nın uyuşmazlığı çözerken izleyeceği yolu göstermektedir. Fakat bu hüküm aynı zamanda kaynaklarını belirlemek için de kullanılmaktadır. Uluslararası hukukun maddi kaynağı ise, hukuk kurallarının kökenlerini, ortaya çıkış sebeplerini belirtir.

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü 38. Madde; Ödevi, kendisine havale edilen uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun olarak çözmek olan Divan:

- Uyuşmazlık halindeki Devletlerce taksisen kabul edilmiş kaideler koyan gerek genel gerek özel **milletlerarası antlaşmaları;**
- Hukuk kaidesi olarak kabul edilmiş olan umumi bir tatbikatın beyyinesi olarak **milletlerarası teamülü;**
- Medeni milletlerce kabul edilen **genel hukuk prensiplerini;**
- 59 uncu madde hükmü mahfuz kalmak şartıyla, hukuk kaidelerinin tâyininde yardımcı vasıta olarak muhtelif milletlerin **adli kararları ile en yetkili müelliflerinin doktrinlerini;** tatbik eder.

Böylece uluslararası hukukun şekli kaynaklarını şu şekilde sıralamak mümkündür;

i. Asli Kaynaklar

- Uluslararası antlaşmalar
- Uluslararası teamül hukuku
- Hukukun genel ilkeleri

ii. Yardımcı Kaynaklar

- Mahkeme kararları
- Doktrin

DİKKAT:

Uluslararası hukukun asli kaynakları arasında bir hiyerarşi **bulunmamaktadır**. Bir bakıma uluslararası hukukun küresel düzeyde çok taraflı antlaşmaları, uluslararası teamül hukukunun kodifiye edilmiş halidir. **ANCAK** bir uluslararası antlaşma ile uluslararası teamül kuralının çatışması halinde, uluslararası antlaşma hükümleri uygulanmaktadır.

A. ULUSLARARASI ANTLAŞMALAR

Uluslararası hukuk kişileri arasında uluslararası hukuka tabi sonuçlar doğurmak üzere meydana gelen irade uyuşmalarına uluslararası antlaşma denir. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi uluslararası antlaşmalar konusunda başvurulacak şekli ve yazılı kaynaktır.

DİKKAT:

Egemen devletler ve uluslararası örgütler, uluslararası antlaşma yapabilir. Yetkileri kısıtlı devletler, anayasaları ya da hukuki statülerini düzenleyen antlaşmalar izin verdiği sürece uluslararası antlaşma akdedebilir. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi sadece devletlerin yaptığı antlaşmalara uygulanırken 1986 tarihli antlaşma uluslararası örgütlerin yaptığı antlaşmalara uygulanmaktadır.

1. **Uluslararası hukuk kişilerinin irade uyuşmalarında kullanılan çeşitli terimler:** antlaşma, anlaşma, andlaşma, statü, misak, senet, şart, tahkimname. İrade uyuşması hakkında hangi terimin kullanıldığının bir önemi bulunmamaktadır.

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 2/1-a: “andlaşma”, ister tek bir belgede, isterse iki veya daha fazla ilgili belgede yer alsın ve **(kendine) mahsus ismi ne olursa olsun,** Devletler arasında yazılı şekilde akdedilmiş ve milletlerarası hukuka tabi olan milletlerarası anlaşma (mutabakat) demektir.

2. **Uluslararası antlaşmaların sınıflandırılması:** uluslararası antlaşmaları çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkündür. Bu sınıflandırmalar; konusuna göre, taraf sayısına göre ya da hukuki işlevine göre yapılabilir. Örneğin konusuna göre; ticaret antlaşmaları, taraf sayısına göre; iki taraflı ya da çok taraflı, hukuki işlevine göre; akit ya da kanun antlaşma gibi.

DİKKAT:

Akit antlaşma - kanun antlaşma sınıflandırması; iki taraflı antlaşmalar genel kurallar koymadıkları için akit antlaşma, soyut ve genel kurallar koyan antlaşmaların ise kanun antlaşma olduğu yönündeki sınıflandırma.

3. **Antlaşmaların dili:** uluslararası antlaşmalar tarafların ortak kullandıkları dilde kaleme alınabileceği gibi, farklı diller kullanılması halinde iki ya da daha fazla dilde de yazılabilir. Antlaşma metninde geçerli bir dil kabul edilmemiş ise, yazılan her dil aynı ölçüde geçerli kabul edilecektir.

DİKKAT:

BM Antlaşması dilleri; Çince, Fransızca, Rusça, İspanyolca ve İngilizcedir.

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi Madde 33- Andlaşmaların Yorumlanması

İki veya daha fazla dilde tevsik edilmiş olan andlaşmaların yorumu

1. Bir andlaşma iki veya daha fazla dilde tevsik edildiği zaman, görüş ayrılığı halinde, belirli bir metnin üstün tutulacağını metnin kendisi öngörmedikçe veya taraflar öyle kararlaştırmadıkça, her bir dildeki metin aynı şekilde geçerlidir.

2. Metnin tevsik edildiği dillerden gayrı bir dildeki bir andlaşma sureti, ancak andlaşmanın öngörmesi veya tarafların kabul etmesi halinde geçerli bir metin telakki edilir.

3. Andlaşma hükümlerinin her bir geçerli metinde aynı manayı taşıdığı farz edilir.

4. Birinci paragrafta göre, belirli bir metnin üstün tutulduğu durumlar saklı kalmak üzere, geçerli metinler arasında yapılan bir karşılaştırma, 31. ve 32. maddelerin uygulanmasının ortadan kaldırmadığı bir mana farkı ortaya koyarsa, andlaşmanın konu ve amacı gözönünde tutulduğunda metni en iyi uzlaştıran mana benimsenecektir.

4. Uluslararası antlaşmaların hazırlanması; Uluslararası antlaşmaların hazırlanması iki taraflı antlaşmaların hazırlanması ve çok taraflı antlaşmaların hazırlanması şeklinde ikiye ayrılarak incelenebilir.

- ***İki taraflı antlaşmaların hazırlanması*;** İki taraflı antlaşmaların doğaldır ki iki tarafı bulunur. Birinci ihtimalde taraflardan birinin hazırladığı metin kabul edilir. İkinci ihtimalde ise taraflar metni birlikte hazırlamaktadır.
- ***Çok taraflı antlaşmaların hazırlanması*;** Çok taraflı antlaşmalar ya bir konferans toplanması sonucunda hazırlanabilir ya da bir uluslararası örgütün çalışmaları neticesinde ortaya çıkabilir. Bu durumlarda ya hazır bir metin üzerinde kabul için oylama yapılabilir ya da metin tek tek maddeler görüşülerek hazırlanabilir. Ancak uygulamada daha çok ilk yolun tercih edildiği görülmektedir. Çünkü bir uluslararası antlaşmayı tüm maddeleri görüşerek hazırlamak çok ciddi zaman almaktadır. Bunun yerine devletler, hazır metnin maddelerinin oylanması yolunu tercih etmektedir.

5. Uluslararası antlaşma metninin kesinlik kazanması; Hazırlanan metin, devletlerce imzalanarak kesinlik kazanmaktadır.

Metnin Oluşturulması ve Kesinlik Kazanması;

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi Madde 10-

Metninin tevsiki (authentication) bir andlaşma metni aşağıdaki hallerde sarıh ve kat'i olarak tespit edilir:

a - metinde öngörülebilecek bir usulle veya andlaşmanın hazırlanmasına katılan Devletlerin üzerinde mutabık kaldıkları bir usulle;

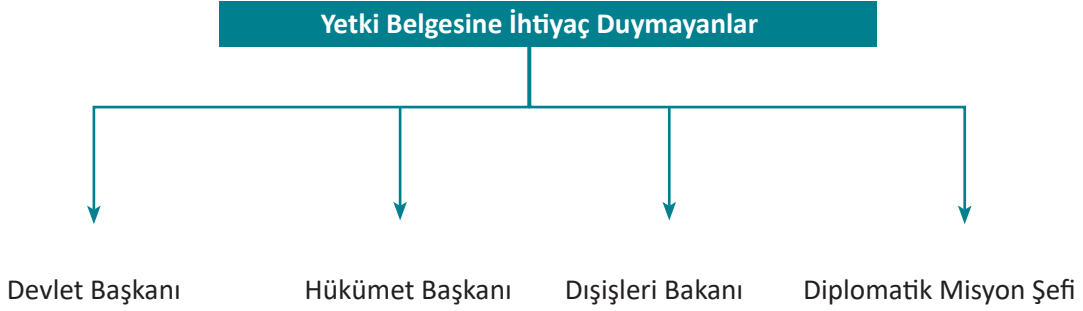
b - böyle bir usul yoksa, bu Devletlerin temsilcilerinin andlaşma metnini veya metni içine alan bir Konferans Nihai Senedini imzalamaları, ad referendum imzalamaları veya parafe etmeleri ile.

Antlaşmaya taraf olma ehliyeti ile antlaşma metnini imzalama ya da paraflama yetkisi birbirinden farklı konulardır. Antlaşma yapabilecekler; devletler, uluslararası örgütler ve daha önce ifade edildiği gibi belli şartlarla yetkileri kısıtlı devletlerdir.

DİKKAT:

Devletler metnin kesinlik kazanması için kendi aralarında herhangi bir usul belirleyebilirler. Bir usul belirlenmemiş ise metni kesinleştiren üç yol bulunmaktadır. Bu yollar; imza, danışma koşullu imza ve paraftır. Danışma koşullu imza, temsilcinin birtakım şüphelere sahip olması ve devletine danışmak istemesi durumunda atılmaktadır. Devletin onay vermesinden sonra danışma koşullu imza, atıldığı andan itibaren geçerli olur.

O halde metnin imzalanmasının kim ya da kimler tarafından yapılabileceğinin cevaplanması gerekmektedir. Uluslararası bir antlaşmayı imza edebilecekler ise ikiye ayrılmaktadır. Bunlar; yetki belgesine ihtiyaç duymadan imza atabilecekler ve yetki belgesi ile imza atabileceklerdir.

DİKKAT:

Diplomatik misyon şefi yalnızca gönderen devlet ile kabul eden devlet arasında yetki belgesine ihtiyaç duymaz.

DİKKAT:

Paraf ise paraf edenlerin isim ve soy isimlerinin baş harfiyle yapılır. Eğer metni kesinleştireceği kararlaştırılmamışsa paraf sadece metni tespit eder.

- 6. Uluslararası antlaşmaların bağlayıcılık kazanması:** Devletler uluslararası antlaşmalara bağlayıcılık kazandırırken çeşitli usuller kullanabilirler. Bu usullerden bazıları; imza ve onaylamadır.

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 11:

Bir Devletin bir antlaşma ile bağlanma rızası **imza, bir antlaşma teşkil eden belgelerin teatisi, onay, kabul, tasvip veya katılma veya üzerinde mutabık kalındıysa diğer herhangi bir araçla** açıklanabilir.

Kural olarak imza, metni kesinleştirmektedir ancak taraflar imzanın antlaşmaya bağlayıcılık kazandırmasını da kararlaştırabilirler. Onaylama ise önceden kesinleştirilen bir metnin bağlayıcılık kazanması için devletlerin ulusal hukuklarının ve uluslararası hukukun öngördüğü işlemlerin yapılması anlamına gelmektedir. Onaylama işleminin hangi organca yapılacağı **ic hukuk** tarafından belirlenmektedir.

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 14:

Onaylama, kabul veya tasviple bir andlaşmayla bağlanma rızasının açıklanması

1. Bir Devletin bir andlaşma ile bağlanma rızası aşağıdaki hallerde onay ile açıklanır:

- a - andlaşma, bu rızanın onay suretiyle açıklanacağını öngörüyorsa;
- b - görüşmecî Devletlerin onayın gerekli olduğu hususunda mutabık oldukları başka türlü tespit edilirse;
- c- Devlet temsilcileri andlaşmayı onaya tabi olarak imzaladığı zaman; veya,
- d- Devletin andlaşmayı onaya tabi olarak imzalama niyeti temsilcisinin yetki belgesinden anlaşıldığı zaman veya görüşmeler esnasında açıklandığı zaman.

2. Bir Devletin bir andlaşmayla bağlanma rızası onayinkine benzer şartlar altında kabul veya tasviple de açıklanır.

7. Uluslararası antlaşmaların yürürlüğe girmesi;

Uluslararası antlaşmalar kural olarak bağlanma iradesinin açıklanmasıyla yürürlüğe girmemektedir. İki taraflı antlaşmalarda, onay belgelerinin karşılıklı verilmesi ya da kararlaştırılan bir yere verilmesi gerekir. Çok taraflı antlaşmalarda onay belgelerinin bir uluslararası örgüte veya kararlaştırılan bir yere verilmesi gerekir. Bütün tarafların onay belgelerinin teslim edilmesini beklemek yerine bazı uluslararası antlaşmalar, belli bir sayı da onay belgesinin teslim edilmesiyle birlikte antlaşmanın yürürlüğe gireceğine ilişkin düzenleme içerirler.

Bütün bunların yanında antlaşmalar yürürlüğe girecekleri tarihi de düzenleyebilirler. Bu tarihten sonra antlaşmaya katılan bir devlet varsa o devlet için antlaşma bağlanma rızasının açıklandığı anda yürürlüğe girer. Ancak bunun da aksi kararlaştırılabilir.

8. Uluslararası antlaşmalar hakkında Türk Hukuk Sistemi;

Türk hukukunda imzaya yetkili kişiler; Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanı ve Misyon şefleridir. Unutulmamalıdır ki misyon şefleri sadece gönderen ve kabul eden devlet arasında yapılacak uluslararası antlaşmalarda yetki belgesine ihtiyaç duymadan imza atabilecektir.

a- Onaylamayı uygun bulma kanunu gerektiren antlaşmalar;

Anayasa 90: Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

DİKKAT:

Onaylamanın uygun bulunması kanunu ile ilgili hazırlık çalışmalarını Dışişleri Bakanlığı yürütür. TBMM'ye uygun bulma kanunu için gönderme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir. TBMM antlaşma metnini ya kabul ya reddeder, **değiştiremez**. Çünkü imza ile metin kesinleşmiştir.

b-Uygun bulma kanunu gerektirmeyen uluslararası antlaşmalar;

Uluslararası antlaşmalardan bazılarının TBMM tarafından uygun bulunmasına gerek yoktur. Bu antlaşmaların hangileri olduğu Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 90. maddesinin 2 ve devamı fıkralarında düzenlenmiştir.

Anayasa madde 90/2 ve devamı; Ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur. Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik veya idari andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur; ancak, bu fıkra göre yapılan ekonomik, ticari veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren andlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz. Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü andlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır.

Maddenin özeti;

- Ekonomik ticari ya da teknik işleri düzenleyecek
- Süresi 1 yılı aşmayacak
- Devlet maliyesine yük getirmeyecek
- Kişisel statü ve Türklerin yabancı devletlerdeki mülkiyet haklarına zarar vermeyecek
- Türk kanunlarında değişiklik meydana getirmeyecek.

9. Uluslararası antlaşmalara çekince koyulması;

Devletler, bir antlaşmanın belli hükümlerinin kendisi bakımından onaylanmış sayılmamasını isteyebilir. İşte bu hükümlere çekince koyarak, bu amacı gerçekleştirir ve böylece çekinceli hükümler kendisi bakımından sonuç doğurmaz.

Bu anlamda ifade etmek gerekir ki çekince koyan devlet ile çekinceyi kabul eden devletler arasında antlaşma çekinceli şekilde yürürlüğe girer. Çekince koyan devlet ile çekinceyi kabul etmeyen devletler arasında bir antlaşma ilişkisi doğmaz. Çekince koyan devlet ile çekinceyi kabul etmeyen ancak antlaşma ilişkisine de girmek isteyen devlet arasında antlaşma, çekinceli hüküm dışında yürürlüğe girer.

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi Madde 2: “çekince”, nasıl kaleme alınırsa alınsın veya nasıl isimlendirilse isimlendirilsin, Devletin bir antlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken, tasvip ederken veya antlaşmaya katılırken, bazı antlaşma hükümlerinin hukuki etkisini kendisi bakımından ihraç etmek veya değiştirmek için yaptığı tek taraflı bir beyan demektir.

DİKKAT:

Antlaşma metni, çekinceyi yasaklıyorsa ve çekince, antlaşmanın konu ve amacı ile açıkça çatışmıyorsa, o uluslararası antlaşmaya çekince konamaz. Örneğin Roma Statüsü 120. madde çekinceyi yasaklamıştır.

10. Uluslararası antlaşmaların üçüncü taraflara etkisi;

Kural olarak üçüncü devletlerin rızası olmadan antlaşmalar üçüncü kişilere hak ve yükümlülük doğurmaz. Bir başka deyişle antlaşmalar etkisini sadece tarafları üzerinde gösterir. Ancak bunun istisnaları vardır. Bunlardan birincisi *objektif statü doğuran antlaşmalar*, diğeri ise *en çok gözetilen ulus* kaydır.

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 34:

Üçüncü Devletlerle ilgili genel kural; Bir antlaşma, rızası olmadan üçüncü bir Devlet için ne hak ne de yükümlülük yaratır.

Objektif statü yaratan antlaşma; sadece taraflar üzerinde değil tüm devletler üzerinde sonuç doğurmaktadır.

- Devletin siyasi statüsü
- Sınır antlaşmaları
- Ülkenin bir bölümünün ya da tamamının silahsızlandırılması
- Deniz ve akarsuların statüsü
- Uluslararası örgütlerin statüsü ve kişiliği

Bu örnekler objektif statü doğuran antlaşmalara örnek niteliğindedir. Objektif statü yaratan antlaşmaların dayanağını açıklayan; *antlaşmanın taraflarının gücü* ya da *kamu düzeni* olarak iki görüş vardır. Birinci görüşe göre objektif statü yaratan antlaşmaların taraflarının gücü, o antlaşmayı herkes için bağlayıcı hale getirmektedir. İkinci görüşe göre objektif statü yaratan antlaşmaların dayanağı uluslararası toplumun kamu düzenidir. Kamu düzeninin sağlanması için bu tür antlaşmalara ihtiyaç vardır.

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 35:

Üçüncü Devletler için yükümlülükler öngören antlaşmalar:

Bir antlaşmanın tarafları bu antlaşmanın bir hükmünün bir üçüncü Devlet için bir yükümlülük aracı olmasını kastettiye ve üçüncü Devlet o yükümlülüğü açıkça yazılı bir şekilde kabul ettiye, bu antlaşma hükmünden üçüncü bir Devlet için bir yükümlülük ortaya çıkar.

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 36:

Üçüncü Devletler için haklar öngören antlaşmalar:

1. Bir antlaşmanın tarafları antlaşmanın bir hükmünün ya üçüncü bir Devlete veya o Devletin mensubu olduğu Devletler grubuna, ya da bütün Devletlere, bir hak vermesini kastettiye ve üçüncü Devlet buna rıza gösterirse, üçüncü Devlet için antlaşmanın bu hükmünden o hak doğar.

Uluslararası antlaşmaların üçüncü devletlere hak ve yükümlülük öngörmesi ile ilgili 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 35 ve 36. maddeleri önemlidir.

Uluslararası antlaşmaların üçüncü kişilere etkisi hakkında bir diğer uluslararası hukuk kavramı ise *en çok gözetilen ulus kaydıdır*. En çok gözetilen ulus kaydı; iki devlet arasında imzalanan antlaşmada, aynı nitelikte daha sonra imzalanan bir antlaşma daha fazla hak öngörüyor ise, o antlaşmanın öngördüğü hakların uygulanmasına ilişkin yapılan kayıttır. Sonraki antlaşma ortadan kalkarsa, kayıt düşer ve böylece ilk antlaşmanın şartlarına geri dönülür.

11. Uluslararası antlaşmalarla ilgili bir kavram olarak jus cogens;

Uluslararası hukukta da birtakım emredici normlar vardır. Bu normlar jus cogens yani buyruk kural kavramıyla ifade edilirler. Uluslararası antlaşmaların geçerli olabilmesi için jus cogens kurallara aykırılık teşkil etmemesi gerekir.

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 53: Bir milletlerarası emredici hukuk normu ile çatışan andlaşmalar; Bir andlaşma yapılması sırasında milletlerarası genel hukukun emredici bir normu ile çatışıyorsa batıldır. Bu sözleşme bakımından milletlerarası genel hukukun emredici bir normu, bir bütün olarak Devletlerin milletlerarası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir milletlerarası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur.

12. Uluslararası antlaşmaların BM Genel Sekreterliği'ne tescil edilmesi;

Uluslararası antlaşmalar BM Genel Sekreterliği'ne tescil ettirilmelidir. Bu bir bakıma gizli antlaşmaların önüne geçilmek için kullanılan bir tedbirdir. Ancak tescil ettirilmeyen antlaşmalar da geçerlidir, yalnızca BM organları önünde ileri sürülemez. Örneğin Uluslararası Adalet Divanı önüne gelen bir uyuşmazlıkta BM Genel Sekreterliği'ne tescil ettirilmeyen bir uluslararası antlaşma, Divan önünde ileri sürülemez.

13. Uluslararası antlaşmaların yorumlanması;

Uluslararası antlaşmalar içerik ile bağlantılı, konu ve amaca uygun ve iyi niyetle yorumlanmalıdır. Terimler olağan anlamıyla yorumlanmalıdır. Bu konuda 31. madde düzenleme içermektedir.

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 31:

Genel yorum kuralı

1. Bir andlaşma, hükümlerine andlaşmanın bütünü içinde ve konu ve amacının ışığında verilecek alelde manaya uygun şekilde iyi niyetle yorumlanır.

2. Bir andlaşmanın yorumu bakımından, (andlaşmanın) bütünü, girişini ve eklerini içine alan metne ilaveten, aşağıdakileri kapsar:

- a - andlaşmanın akdedilmesi ile bağlantılı olarak bütün taraflar arasında yapılmış olan andlaşmayla ilgili herhangi bir anlaşma;
- b - andlaşmanın akdedilmesi ile bağlantılı olarak bir veya daha fazla tarafça yapılan ve diğer taraflarca andlaşmayla ilgili bir belge olarak kabul edilen herhangi bir belge

3. Andlaşmanın bütünü ile birlikte aşağıdakiler (de) dikkate alınır:

- a - Taraflar arasında andlaşmanın yorumu veya hükümlerinin uygulanması ile ilgili olarak yapılan daha sonraki (tarihli) herhangi bir anlaşma,

- b - Tarafların andlaşmanın yorumu konusundaki mutabakatını tespit eden andlaşmanın uygulanması ile ilgili daha sonraki herhangi bir uygulaması.
- c- Taraflar arasındaki ilişkilerde milletlerarası hukukun tatbiki kabil herhangi bir kuralı.
4. Tarafların bir terime özel bir mana vermek istedikleri tespit edilirse, o terime o mana verilir.

14. Uluslararası antlaşmaların çatışması;

Aynı konuda iki uluslararası antlaşma birbiriyle çatışıyor ise;

- Çatışma halini düzenleyen bir maddenin olup olmadığına bakılır,
- Bir hüküm yoksa sonraki antlaşma uygulanır.
- Sonraki antlaşmada olmayan hükümler için ilk antlaşma uygulanmaya devam eder.

15. Uluslararası antlaşmaların geçersizliği;

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne göre uluslararası antlaşmaların geçersizliği şu sebeplerle ileri sürülebilir.

- **Hata;** hata sebebiyle bir antlaşmanın geçersizliğini ileri sürebilmek için hatanın hem devletçe antlaşmanın yapıldığı sırada fark edilmesi hem de antlaşmayla bağlanma rızasının esaslı bir temelini teşkil etmesi gerekir.
- **Hile;** devlet bir antlaşmaya diğer devletin hileli davranışı sebebiyle bağlandıysa, antlaşmanın geçersizliği ileri sürülebilir.
- **Temsilcinin ayartılması;** devlet temsilcisi, diğer devlet tarafından ayartıldıysa ki bu doğrudan ya da dolaylı olarak yapılabilir, bu sebebe başvurarak antlaşmanın geçersizliği ileri sürülebilir.
- **Temsilcinin icbar edilmesi (zorlanması);** devlet temsilcisi tehdit veya hakaret edilerek korkutulduysa ve bu şekilde antlaşmayla bağlanma rızası açıklandıysa, bu nedene dayanarak antlaşmanın geçersizliği ileri sürülebilir.
- **İç hukuk kuralına aykırılık;** bir devletin antlaşmanın geçersizliğine iç hukuka aykırılık sebebiyle başvurabilmesi için, o iç hukuk kuralının temel önemi haiz bir kuralı olması gerekmektedir. Aksi halde bu gerekçeye başvurulamaz.
- **Buyruk kurallara (jus cogens) aykırılık;** Bir antlaşma yapılması sırasında uluslararası hukukun emredici bir normu ile çatışıyorsa batıldır. Bu sözleşme bakımından uluslararası hukukun emredici bir normu, bir bütün olarak devletlerin uluslararası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir uluslararası hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur. Jus cogens kurallara bir örnek olarak işkence yasağı verilebilir. İşkence yasağından hiçbir surette sapmak mümkün değildir.

16. Uluslararası antlaşmaların sona ermesi;

Uluslararası antlaşmaların sona erme sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür;

- a. Tek tarafın iradesiyle
- b. Tarafların ortak iradesiyle
- c. Diğer sona erme sebepleri
 - I. Rebus sic stantibus
 - II. Antlaşmanın konusunun imkansızlaşması
 - III. Diplomatik ve konsolosluk ilişkilerinin kesilmesi
 - IV. Savaş

a. Tek tarafın iradesiyle uluslararası antlaşmanın sona ermesi;

Taraflar bir uluslararası antlaşmayı çekilme ya da fesih işlemleri ile sona erdirebilir. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken husus; fesih iki taraflı antlaşmalarda taraflardan birinin antlaşmayı feshetmesi, çekilme ise çok taraflı antlaşmadan taraflardan birinin çekilmesidir. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi konu hakkında düzenleme içermektedir. Buna göre;

Sona ermesiyle ilgili hiçbir hüküm taşımayan ve fesih veya çekilmeyi öngörmeyen bir antlaşma, şu haller gerçekleşmedikçe feshe veya çekilmeye tabi değildir: tarafların fesih veya çekilme ihtimalini kabul etme niyetleri tespit edilmedikçe ya da fesih veya çekilme hakkı antlaşmanın niteliğinden zımnen çıkarılmadıkça. Bir taraf antlaşmayı feshetme veya ondan çekilme niyetini en az 12 ay önceden bildirmelidir.

b. Tarafların ortak iradesiyle uluslararası antlaşmanın sona ermesi;

Öncelikle ifade etmek gerekir ki kural olarak antlaşmanın yürürlüğe girmesi için gereken taraf sayısının daha sonra gerekli olan sayının altına düşmesi, antlaşmanın sona ermesine yol açmaz. Aksi antlaşmada öngörülebilir.

Bir çok taraflı uluslararası antlaşma, ne zaman ve hangi şartlarda sona ereceğini hükme bağlayabilir. Örneğin, 2024 yılında imzalanan ve yürürlüğe giren bir antlaşmanın 5 yıl sonra sona ereceğinin kararlaştırılması gibi. Fakat bunun yanında çok taraflı bir antlaşmanın taraf devletlerden biri tarafından esaslı bir şekilde ihlal edilmesi durumunda diğer tarafların oybirliği ile antlaşmanın yürürlüğü tamamen durdurulabilir veya kısmen askıya alınabilir ya da antlaşma sona erdirilebilir. Esaslı bir şekilde ihlal ise; sözleşmenin tasvip etmediği bir şekilde inkar edilmesi ya da antlaşmanın konu ya da amacının gerçekleştirilmesi için gerekli olan bir hükmün ihlal edilmesidir.

12

c. Diğer sona erme sebepleri;

Rebus sic stantibus sebebine göre; şartların esaslı şekilde değişmesi gerekmektedir. Antlaşmanın imzalanması esnasında mevcut olan şartlarda genel ve taraflarca öngörülemeyen esaslı bir değişikliğe başvurarak antlaşma sona erdirilebilir. Ancak; bu değişiklik tarafların antlaşma ile bağlanma rızalarının temelini oluşturmali, antlaşmaya göre hala icra edilmesi gereken yükümlülüklerin kapsamını köklü şekilde değiştirmelidir. Bunun yanında bu sebebe başvuran tarafın, değişikliğe neden olmaması gerekmektedir.

Antlaşmanın konusunun imkansızlaşması sebebine göre; imkansızlık geçici olmamalı, imkansızlığın antlaşmanın yerine getirilmesine engel olması gerekmektedir. İmkansızlık bir tarafın gerek antlaşmadan doğan bir yükümlülüğünü gerekse antlaşmanın diğer herhangi bir tarafına karşı borçlu olduğu herhangi bir yükümlülüğü ihlal etmesi sonucunda gerçekleşmiş ise o taraf bu sebebe dayanarak antlaşmayı sona erdiremez.

Diplomatik ve konsolosluk ilişkilerinin kesilmesi sebebine göre ise; bu ilişkilerin antlaşmanın uygulanması için kaçınılmaz olması gerekir. Aksi halde bu sebebe başvurulamaz. Örneğin sınır antlaşmalarının uygulanması için bu ilişkilerin varlığı kaçınılmaz değildir. Bu nedenle bu sebebe başvurulamaz.

Savaş sebebi ise; şüphesiz antlaşmaların sona erme sebebi olabilir. Ancak burada unutulmaması gereken husus, savaşın başka antlaşmaları da doğurabileceğidir. Örneğin barış antlaşmasını doğuracaktır.

B. ULUSLARARASI TEAMÜL KURALLARI

DİKKAT:

Uluslararası hukukun bir kaynağı olan uluslararası teamül hukuku kuralları ile iç hukuktaki örf ve âdet hukukunu karıştırmamak gerekir. Uluslararası hukukun teamül kuralları bağlayıcıdır.

Teamül hukuku kuralları uluslararası hukuk kişilerinin tutum ve davranışları sonucunda birlikte oluşturdukları yazısız hukuk kurallarıdır. Uluslararası teamül hukuku kurallarının iki unsuru vardır. Bunlar; maddi ve psikolojik (manevi) unsurdur.

- **Maddi unsur:** Aynı tutum ve davranışın sürekli olarak aynı yönde tekrarlanmasıdır.
- **Psikolojik Unsur:** Uluslararası teamül hukuku kuralının bir hukuk kuralı olarak uygulanmasının zorunlu olduğu inancıdır.

Uluslararası teamül hukuku kuralları evrensel teamül ve bölgesel teamül olarak ikiye ayrılabilir. Teamül kuralları sürekli itiraz eden devlete karşı ileri sürülemez. Ancak bu noktada bölgesel ve evrensel teamül kuralları arasında bir fark bulunmaktadır. Evrensel teamül kuralları karşısında bir devlet, kendisine uygulanmasını istemiyor ise sessiz kalmamalıdır. Başka bir deyişle evrensel teamül kurallarında sessiz kalmak, kabul anlamına gelmektedir. Bölgesel teamül kurallarında ise sessiz kalmak, kabul anlamına gelmez.

DİKKAT:

İki devlet arasında dahi teamül kuralı oluşması mümkündür.

13

C. HUKUKUN GENEL İLKELERİ

Hukukun genel ilkeleri hakkında iki görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden birincisine göre hukukun genel ilkeleri teamül kurallarının bir parçasıdır. İkinci görüşe ise uluslararası antlaşmalara ve uluslararası teamül kurallarına göre uyumsuzluk çözülemez ise başvurulacak kaynaklardan biridir. Uluslararası Adalet Divanı Statüsü 38. maddesi hukukun genel ilkelerini asli bir kaynak olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla ayrı bir kaynak olarak kabul etmek gerekmektedir.

Bu bağlamda hukukun genel ilkeleri; medeni milletlerce kabul edilmiş ilkelerdir.

D. YARDIMCI KAYNAKLAR

Uluslararası hukukun yardımcı kaynakları yargısal kararlar ve doktrindir. Bu bağlamda ifade etmek gerekir ki uluslararası yargı kararları, daha sonra başka bir uyumsuzlığa bakan hakimler için yardımcı bir kaynak olacaktır. Aynı şekilde bilimsel görüş ve yorumlar da hakimin faydalanabileceği yardımcı bir kaynak niteliğindedir.

6. TEK TARAFLI HUKUKİ İŞLEMLER

Uluslararası hukukta antlaşmalar gibi iradeler çok taraflı olarak ortaya konabileceği gibi tek taraflı hukuki işlemlerde bulunmak da mümkündür. Ancak unutulmaması gereken husus, tek taraflı hukuki işlemlerin uluslararası hukukun bir kaynağı olmadığıdır. Nitekim UAD 38. maddesinde kaynaklar arasında sayılmamıştır.

DİKKAT:

Tek taraflı hukuki işlemin dayanağı bir teamül kuralı ya da uluslararası antlaşma ise diğer devletlere yükümlülük yüklenebilir. Aksi halde tek taraflı hukuki işlemle yükümlülük diğer devletlere yüklenemez.

Yukarıdaki bilgiye bir örnek niteliğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin boğazların idaresiyle ilgili yaptığı hukuki işlemlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne dayanarak tek taraflı hukuki işlemlerde bulunduğu diğer devletler geçiş ile ilgili olarak o hukuki işleme uygun davranmak durumundadır.

Tek taraflı hukuki işlemlere örnek olarak; bildirim, vazgeçme, kınama, söz verme, tanıma.

Bildirim; bir olayı, belgeyi, eylemi “üçüncü kişilerin bilgisine sunmak” amacıyla yapılan tek taraflı hukuki işlemdir. Bildirim bazı durumlarda bir zorunluluk bazı durumlarda isteğe bağlı olabilir. Örneğin mayınlanan arazinin diğer taraflara bildirilmesi bir zorunluluktur.

14

Vazgeçme; bir antlaşma yoluyla yapılabileceği gibi tek taraflı bir hukuki işlemle de gerçekleştirilebilen vazgeçme, sahip olduğu haklardan vazgeçmek anlamına gelmektedir. Eğer başka bir devletin lehine haklardan vazgeçme söz konusu ise kabul gerekmektedir. Bu anlamda ifade edilmesi gereken bir diğer husus, vazgeçmenin varsayılamayacağıdır. Vazgeçme açıkça gerçekleşmelidir.

Kınama; bir hukuk kişinin bir davranış ya da iddiayı yasal bulmadığını, uluslararası hukuka aykırı kabul ettiğini ilan ederek, haklarını saklı tuttuğunu bildirmesine kınama denmektedir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir; kınama yapılmaması davranışın ya da iddianın kabul edildiği anlamına da gelmemektedir. Kınama sözlü ya da yazılı olabilir.

Söz verme; tek taraflı söz verme, hiçbir karşılık beklemeden ve şart koşmadan, diğer tarafların kabulüne gerek olmadan, nasıl bir davranış gösterileceğinin ifade edilmesidir. Sözlü ya da yazılı olabilir.

Tanıma; tek taraflı hukuki işlemler içinde en geniş kullanım alanı olan işlem, tanımadır. Tanıma bir uluslararası hukuk süjesinin bir durum, olay ya da iddiayı kendisi bakımından kabul etmesidir. Tanımanın türleri bulunmaktadır. Açık tanıma, üstü kapalı tanıma, de facto tanıma, de jure tanıma, koşullu tanıma ya da koşulsuz tanıma bu türlerdendir.

Tanımanın bu türlerini de devletlerin tanınması konusuna değinirken açıklayacağız.

Devletlerin tanınması; her şeyden önce ifade etmek gerekir ki devletin varlık kazanabilmesi için tanıma bir koşul değildir. Başka bir deyişle devletin varlık kazanabilmesi için tanınmasına gerek yoktur. Bunun iki sebebi bulunmaktadır. Çünkü eğer devletlerin varlık kazanabilmesi için diğer devletlerin tanınması gerekir denirse şu sorunlar ortaya çıkacaktır;

İlk problem, kaç devletin tanınması gerektiği ile ilgilidir. İkinci sorun ise devlet olma iradesi ortaya koyan insan topluluklarının devlet olabilmesini diğer devletlerin iradesine bağlanmış olacaktır. İşte bu sebeplerle, devlet olmanın koşullarından biri tanıma değildir.

DİKKAT:

İç işlerine karışmama, kuvvet kullanmama ve self determinasyon ilkelerine aykırı olarak ortaya çıkan devletler de tanınmazlar. Örneğin ülke bütünlüğünü bölen ayrılıkçı hareketler devlet olarak tanınmaz.

Şimdi *de jure* ve *de facto* tanımaya değinmek gerekir. *De jure* tanıma bir devleti bütün sonuçlarıyla birlikte tanımak anlamına gelmektedir. *De facto* tanıma ise geçici ve sınırlı bir tanımayı ifade etmektedir. Devletin otoritesi, ülke üzerindeki istikrarlı hakimiyeti hakkında şüpheler varsa *de facto* tanıma yoluna gidilir.

Gerek *de jure* gerek *de facto* tanıma tanınan devletin durumuyla ilgilidir. Bu yolları fiili tanıma ya da yasal tanıma olarak anlamamak gerekmektedir. *De jure* tanıma geri alınamaz, *de facto* ise geri alınabilir. Böylece *de facto* tanıma bir geçiş dönemi gibi düşünülebilir.

Bu türlerin yanında tanıma açık olabileceği gibi üstü kapalı da olabilir.

- **Açıkça tanıma:** Tanındığının açıkça bildirilmesidir.
- **Kapalı tanıma:** Kuşkuyla yer vermeyen ancak açıkça bir bildirim de içermeyen tanımadır. Örneğin; antlaşma ilişkisine girmek, diplomatik ilişki kurmak gibidir.
- **Koşullu tanıma:** tanıyan devletin birtakım haklarının gözetilmesi, yeni devletin güvence vermesi gibi koşullar aranabilmektedir.

EK BİLGİ!

Rusya SSCB'nin devamı olduğunu ileri sürerek ayrıca bir tanınmaya ihtiyacı olmadığını ileri sürmüştür. Bu iddia açıkça kabul edilmemiş olmakla birlikte çoğu devletin fiilen bu görüşe uygun hareket etmiştir.

Tanınmayan devletin hukuki durumu; Tanıma bir kurucu unsur olmasa da devlet fiilen varlığını sürdürdüğü müddetçe dikkate alınmak durumundadır. Tanınmayan devletin ülkesi üzerinde diğer devlet ya da yurttaşlarının faaliyetleri var ise dikkate almamak mümkün değildir. Hava sahası olsun, egemenliğine tabi deniz alanları olsun tanınmasa da kurallara uygun hareket edilmek durumundadır.

Tanıyan devlet ile tanınan devlet arasında tanımanın hukuki etkileri; öncelikle tanıyan devlet ile tanınan devlet arasında her türlü uluslararası ilişkinin doğması için ortam oluşmuş demektir. Diplomatik ve konsolosluk ilişkileri kurulabilir, antlaşma yapılabilir. Bunun yanında tanıyan devlet tanınan devletin kamu hukukuna dair işlemlerine saygı göstermek durumundadır. Diplomatik personel ve konsolosluk personele ait dokunulmazlık ve ayrıcalıkların tanınan devlet personeli için de geçerli hale gelmektedir.

Hükümetlerin tanınması;

Hükümetin tanınması için önce ya da en azından aynı anda devletin tanınması gerekir. Ancak devletin tanınması hükümetin tanınması anlamına her zaman gelmez. Önceden tanınan bir devlette daha sonra hükümete gelenler eğer hukuka aykırı olarak başa gelmişler ise tanınmayabilirler. Böylece devlet tanınmış ancak hükümet tanınmamış olacaktır. Örneğin, askeri darbe yoluyla hükümete gelmek, isyan ya da ayaklanma yoluyla hükümete gelmek buna örnek gösterilebilir.

Ancak hukuka uygun olarak başa gelen hükümetleri tekrar tekrar tanımaya gerek yoktur. Bu anlamda tebrik etmek için görüşme yoluna girildiğinde, bu aslında hükümetin de tanındığı anlamına gelecektir.

Hükümetlerin tanınmasında kullanılan ölçütler: hükümetlerin tanınmasına ilişkin farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler, estrada ölçütü, tobar doktrini ve fiilen varlık ve etkisi görüşüdür.

Estrada ölçütü (içişlerine karışmama); bu görüşe göre ne olursa olsun, hükümetleri tanıma ya da tanımama içişlerine karışmama yasağına aykırıdır. Bu görüşe göre sakınca kabul edilebilecek bir hükümet var ise diplomatik ilişkiler kesilmelidir.

Tobar doktrini; bu görüşe göre demokratik yollarla başa gelmeyen hükümetler tanınamaz.

Fiilen varlık ve etkisi görüşüne göre; hükümet fiilen otoritesini sağlamalı, toplum hükümeti benimsemelidir. Örneğin kuvvet kullanarak başa gelen hükümetler uluslararası toplum tarafından benimsenmeyebilir. Bu anlamda ifade etmek gerekir ki de jure ve de facto tanıma, hükümetler için de geçerlidir. Estrada ve tobar görüşlerinde ya tanıma ya da tanımama durumu olduğundan de jure veya de facto tanıma ancak fiilen varlık ve etkisi görüşünde geçerlidir.

Uluslararası örgütlerin tanınması; uluslararası örgütler genellikle bir antlaşma ile kurulurlar. Kural olarak durumu olarak objektif statü doğuran antlaşmalar taraf olmayanları da bağladığına göre, evrensel düzeyde faaliyet gösteren ve uluslararası toplumun geniş bir bölümünün üye olduğu uluslararası örgütlerin tanınmasına gerek yoktur. Örneğin Birleşmiş Milletler Örgütü'nün objektif statü doğuran bir kişiliği vardır.

Muharip statüsünün tanınması; devletine ya da hükümetine başkaldırarak yeni bir hükümet olma iddiasında giden kuvvetler, birtakım şartları sağladığında yalnızca o dönem için muharip olarak tanınmaktadırlar. Bunun doğal sonucu olarak hem muharip olarak tanınanların silahlı çatışma kurallarına uyması beklenir hem muhariplerin ellerinde tuttıkları topraklarda meydana gelen zararlardan kendileri sorumlu olurlar. Ancak bunun yanında muharip statüsü tanımak istemeyen devletlerin bu gibi topluluklara ayaklanan statüsü tanındıkları görülmektedir.

Ulusal Kurtuluş Örgütlerinin tanınması; savaş ve iç savaşta bağımsızlığa yönelik mücadeleyi yürüten kuvvetlerin ülke üzerinde yeterli denetimleri yoksa bunlar hükümet olarak tanınamaz ya da muharip olarak adlandırılmaz. Çünkü her ikisi için de ülke üzerinde etkin bir kontrol bulunmalıdır. Bunu hükümetlerin tanınması konusunda fiilen varlık ve etkisi görüşünü açıklarken izah etmiştik. Devletler bu durumlarda bir ara statü gibi ulusal kurtuluş örgütü statüsünü tanındıkları görülmektedir. Böylece bu topluluklar da belli ölçülerde uluslararası ilişkilere girebilir, silahlı çatışma hukuku kurallarından yararlanır.

DİKKAT:

Self determinasyon hakkına sahip olmayanlara bu statünün tanınması, iç işlerine karışmama ve ülke bütünlüğünün korunması ilkelerine aykırılık oluşturur.

7. ULUSLARARASI HUKUKUN KİŞİLERİ

Uluslararası hukukun kişileri daha önce de ifade edildiği gibi devletler, uluslararası örgütler, sui generis bazı topluluklar ve gerçek kişilerdir. Burada unutulmaması gereken husus, gerçek kişilerin sınırlı bir alanda uluslararası toplumun üyesi olduğudur.

A. DEVLETLER

Devletler uluslararası hukukun asli kişilerindendir. Uluslararası hukukun kişisi olarak devlet kavramı altında tüm devletler anlaşılmalıdır. Örneğin federal devlet, federe devlet, sui generis devlet, minyatür devlet ayrımları yapmadan tüm devletler uluslararası hukukun kişisi sayılmaktadır. Bu bağlamda uluslararası hukukun asli bir kişisi olarak devleti inceleyebilmek için öncelikle devletin unsurlarının açıklanması gerekmektedir. Devletin unsurları şunlardır;

- Ülke
- İnsan topluluğu
- Otorite

1. DEVLETİN ÜLKESİ

Devletler uluslararası toplumun düzenini sağlamak için ülkesinin sınırlarını belirlemelidir. Bu boyutuyla sınırların yani devletin ülkesinin belirlenmesi hem bir hak hem yükümlülüktür. Böylece hangi toprak parçası üzerinde hangi devletin egemen yetkilerini kullanacağı belirlenebilecektir. Devletin ülkesi kara, deniz ve hava ülkelerinden oluşmaktadır. Fakat, bir devletin deniz ülkesi bulunmayabilir. Ancak kara ülkesi ve buna bağlı olarak hava ülkesi bulunmak zorundadır.

a. Devletin kara ülkesinin belirlenmesi;

Devletlerin sınırları doğal sınırlar ya da yapay sınırlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Devletin kara ülkesinin doğal sınırları dağ, akarsu ya da göl gibi doğal nesnelerle belirlenebilir. Başka bir deyişle iki devletin ülkeleri arasındaki sınırlar bu doğal nesnelerle belirlenebilir.

Dağlar bakımından; iki devlet arasında bir dağ sınır olarak üç şekilde belirlenebilir. Bu çerçevede A ile B devleti arasında bir dağ sınır olarak kabul edilecekse;

- **İlk ihtimal;** dağın bir devlet ülkesinde kalacak şekilde sınırın belirlenmesidir.
- **İkinci ihtimal;** dağın tam ortadan bölünerek bir sınır belirlenmesidir.
- **Üçüncü ihtimal ise;** yağmur suyu gibi doğal suların yukarıdan aşağı akarken çizdiği hattın sınır olarak belirlenmesidir.

Akarsu ve göller bakımından; iki devlet arasında sınır yine üç şekilde belirlenebilir.

- **İlk ihtimal;** göl ya da akarsu bir devletin sınırları içinde kalabilir.
- **İkinci ihtimal;** göl ya da akarsuyun en derin noktası sınır olarak belirlenebilir.
- **Üçüncü ihtimal ise;** göl ya da akarsuyun tam ortadan bölünerek bir sınır belirlenmesidir.

Sınırlar yapay olarak; enlem ve boylamlar dikkate alınarak ya da geometrik şekillerden yararlanılarak da belirlenebilir.

b. Devletin hava ülkesi;

İfade etmek gerekir ki devletin hava ülkesi, devletin kara ülkesi ile karasuları üzerinde yer alan hava sahasıdır.

Hava ülkesiyle alakalı olarak 5 adet sözleşme bulunmaktadır.

1. Geçici Sözleşme
2. Sivil Havacılık Sözleşmesi
3. Hava Servisleri Transit Sözleşmesi
4. Hava Servisleri Ulaşım Sözleşmesi
5. Teknik Ekler

Bu sözleşmeler içinde iki sözleşme önemlidir. Bu sözleşmeler Hava Servisleri Transit Sözleşmesi ve Hava Servisleri Ulaşım Sözleşmesi'dir. Bu sözleşmelerin getirdiği haklar ise şunlardır;

Hava Servisleri Transit Sözleşmesi

- 1- Yere inmeksizin üzerinden geçme
- 2- İniş Hakkı

Ulaşım Servisleri Ulaşım Sözleşmesi

1. Yere inmeksizin üzerinden geçme
2. Ticari olmayan teknik nedenlerle iniş hakkı
3. Hava arıcının bağlı olduğu devletten aldığı yük ya da yolcuyu indirme hakkı
4. Hava arıcının akit devlette aldığı yolcu ya da yükü kendi devletine götürmek için alma hakkı
5. Herhangi bir akit devletten herhangi bir akit devlete gidecek yolcu ya da yükü alma hakkı

Devletler, Hava Servisleri Ulaşım Sözleşmesi'nde sayılan beşinci hakka çekince koyma hakkına sahiptir.

c. Devletin deniz ülkesinin belirlenmesi;

Deniz; dünya üzerinde iletişim ve ulaşım olanak veren tuzlu su alanıdır.

Denizlerden yararlanma; iletişim, ulaşım ve doğal kaynakların kullanılması ve işletilmesidir

Gemi Türk Ticaret Kanunu'na göre; "Tahsis edildiği amaç, suda hareket etmesini gerektiren, yüzmeye özelliği bulunan ve pek küçük olmayan her araç kendiliğinden hareket etmesi imkânı bulunmasa da bu Kanun (TTK) bakımından 'gemi' sayılır."

Uluslararası Deniz Hukuku ile İlgili Sözleşmeler;

I. Cenevre BM Deniz Hukuku Konferansında Kabul Edilen Antlaşmalar;

Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi (1964 yürürlük)

Kıta Sahanlığı Sözleşmesi (1964 yürürlük)

Açık Denizlerde Balıkçılık ve Canlı Kaynakların Korunması Sözleşmesi (1966 yürürlük)

Açık Deniz Sözleşmesi (1962 yürürlük)

III. Cenevre BM Deniz Hukuku Konferansında Kabul Edilen Antlaşma;

Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982 yürürlük)

Devletlerin deniz ülkesi ve denizlerle ilgili kurallar uluslararası teamül kuralı şeklinde gelişmiş ve 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri ve 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ile kodifiye edilmiş, yazılı hale getirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti bu antlaşmaların hiçbirine taraf değildir. 1982 Sözleşmesi'nin ise 3, 33 ve 121. maddelere sürekli itiraz etmektedir. (Evrensel teamül kuralları sürekli itiraz eden devlete karşı ileri sürülemez).

Deniz alanlarını üçe ayırmak mümkündür. Bu deniz alanları şunlardır;

I. Devletlerin tam egemenliğine tabi deniz alanları

- İçsular
- Karasuları
- Boğazlar
- Takimada suları

II. Devletlerin sınırlı egemenliğine tabi deniz alanları

- Bitişik bölge
- Münhasır ekonomik bölge
- Kıta sahanlığı

III. Hiçbir devletin egemenliğine tabi olmayan deniz alanları

- Açık deniz
- Uluslararası deniz yatağı

Devletlerin tam egemenliğine tabi deniz alanları;

İçsular; içsular, karasularının berisinde kalan sulardır. Dolayısıyla karasularının başladığı yer aslında içsuların bittiği yerdir. Karasularının başladığı hat ise iki yöntemle belirlenmektedir. Bu yöntemler; normal esas hat ve düz esas hat yöntemleridir.

- **Normal esas hat yöntemi;** suların en çok çekildiği, en alçak duruma geldiği zamanda oluşan çizgiye normal esas hat denir. Bu yöntem kıyıların genellikle düz olduğu yerlerde uygulanmaktadır.
- **Düz esas hat yöntemi;** girintili çıkıntılı yerlerde, kıyılardaki uç noktaları birleştiren bir çizgi çizilerek başvurulanan yöntemdir.

İçsuların hukuki rejimi; Tam olarak kıyı devletinin egemenliği altında bulunan içsular bakımından limanlar önem arz etmektedir. İlk dönemlerde kıyı devletinin limanları dilediği gibi

kapatabileceği kabul edilmiş olsa da günümüzde özellikle ticaret gemileri bakımından serbestlik tanındığı görülmektedir. Ancak bazı durumlarda bu serbestlik de askıya alınabilmekte ve limanlar kapatılabilmektedir. Bu durumlar şunlardır;

- Askeri limanların kapatılabilmesi
- Yaygın ve salgın hastalık durumlarında limanların kapatılabilmesi
- Kamu güvenliğini ilgilendiren durumlarda limanların kapatılabilmesi

Limana gelen her gemi kıyı devletinin kurallarına uymak zorundadır. Ancak ticaret ve savaş gemileri bakımından farklılık vardır.

Ticaret gemileri açısından; mürettebattan olmayan kıyı devleti vatandaşı ile mürettebat arasında çıkan özel hukuk uyuşmazlıklarında uluslararası özel hukuk, ceza uyuşmazlıklarında ise kıyı devletinin kuralları uygulanmaktadır.

Mürettebat arasındaki özel hukuk uyuşmazlıklarında bayrak devleti, ceza uyuşmazlıklarında ise kıyı devleti yetkilidir. Ancak bu yetkisini kullanmamalıdır. Kullanabilmesi için kaptan, konsolos ya da diplomasi temsilcisinin yardım istemesi gerekmektedir. Ancak limana sirayet etmiş ise bu halde sahildar devlet müdahale hakkına sahiptir.

Savaş gemileri açısından; gemide suç işlenmesi halinde işlenen fiil sahildar devleti etkilemişse limanı terk etmesi istenebilir. Sadece gemide doğan bir sorun, sahildar devlete gemiye müdahale etme yetkisi vermez. Gemiye girilerek suçlu alınamaz.

Eğer karada suç işlenmiş ise görevle ilgili suçlarda yetki kaptana ait olup, antlaşmalarla aksi kararlaştırılabilir. Gemi mensupları arasında ve o devleti ilgilendirmeyen bir suç işlenmesi halinde prensip olarak suçu işleyen gemiye iade edilir. Görev dışı bir suç gemi mürettebatı ile sahildar devlet vatandaşı arasında karada işlenirse, sahildar devlet yargı yetkisine sahiptir.

Karasuları; kara ülkesini çevreleyen ve uluslararası hukuka uygun olarak uzaklığı belirlenen deniz alanıdır. 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre karasuları en fazla 12 mil olarak ilan edilebilir.

DİKKAT:

Karşılıklı kıyı uzaklığı her iki devletin de 12 mil olarak karasuları ilan etmesine mümkün olmayan yerlerde eşit uzaklık ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 300. Maddesine göre iyi niyet ilkesine uygun şekilde karasuları belirlenmelidir.

1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi Madde 18; Geçiş;

- Karasularını, iç sulara girmeksizin veya iç sular dışında bir demirleme yerinde veya bir liman tesisinde durmaksızın katetmek;
- İç sulara girmek veya bu suları terk etmek veya bu nitelikteki bir demirleme yerinde veya liman tesisinde durmak veya buraları terk etmek.

Karasuları kural olarak devletim tam egemenliğine tabi bir deniz alanıdır. Bu bağlamda toprak altı ve hava sahası da devletin tam egemenliğine tabidir. İşte bu egemenliğin istisnası, ulaşım konusunda zararsız geçiş rejimidir.